

Forståelse og forestillingsevne

Notat til IN3220/IN4220

Svein Hovde, Januar 2021

I emnebeskrivelsen til IN3220/IN4220 under punktet 'kort om emnet' står følgende:

Emnet skal trene studentenes forestillingsevne og evne til å tenke alternativt om menneskers relasjoner til digitale artefakter og systemer på kort og lang sikt.

I dette lille notatet forsøker vi å forklare hva dette kan innebære og gi noen eksempler på hvordan forestillingsevnen kan utvides. Her sikter vi ikke til bestemte strategier eller oppskrifter på hvordan læringsmålet over tenkes nådd. Snarere gir vi noen hint om hvordan en kan bli bedre til både å skjønne et problem og søke kreative løsninger på problemet.

Den amerikanske sosiologen C. Wright Mills sin bok om «den sosiologiske forestillingsevnen» inneholder en oppfordring når det gjelder hva som ligger til grunn for god forskning og kreativ tenkning: *Det gjelder å øke forestillingsevnen*. Hva kan tenkes å ligge denne oppfordringen og hva skal til for å få til dette? Det er gode grunner til å anta at dette er noe som gjelder mer generelt og ikke bare er avgrenset til faget sosiologi og forskningsvirksomhet. I en rekke henseende ville det å øke forestillingsevnen være en fordel når det gjelder å tenke og handle mer kompetent og nyskapende.

I sammenhenger som på en eller annen måte innebærer det Søren Kierkegaard kaller *hjelpkunst* forutsettes det i større eller mindre grad forestillingsevne. Det gjelder i snever forstand alle typer helsefag og enhver form for pedagogisk arbeid og rådgivningsvirksomhet. Det er gode grunner til å si at det også gjelder de fag og profesjoner som skal utvikle løsninger med sikte på å hjelpe folk å forholde seg til og mestre dagliglivets ymse utfordringer. Følgelig omfatter det fag som arbeidsforskning, byplanlegging og arkitektur, det som har med teknologiutvikling og -håndtering å gjøre osv. I klartekst innebærer dette at design av interaksjonssystemer må kombinere kunnskap om teknologiske løsninger og menneskekunnskap. Som utøvende informatikere og designere vil dere på en eller annen måte komme i situasjoner der forståelse av brukere forutsetter den nytenkningen vi oppmuntrer til i emnet.

Her skal vi trekke fram fem forhold, eller kanskje det er mer treffende å kalle det tenkemåter som indikerer hva dette kan dreie seg om. Disse er ment som eksempler og med større forestillingsevne kunne mange flere vært nevnt. Alle dreier seg imidlertid om måter å forholde seg kompetent og nyskapende til den faglige utfordringen å øke forestillingsevnen. Stikkordene for disse eksemplene er horisont, intensjonsdybde, valgåpenhet, sorteringsbevissthet og fagbroer.

Ad horisont: I boka med den underlige tittelen «Ett ostämt piano er hemskt» tar sosialpsykologen Johan Asplund for seg en tankenøtt som dreier seg om å løse følgende oppgave: Forbind ni punkter som er ordnet i et kvadrat med fire linjer uten å løfte pennen fra papiret. De fleste som gir seg i kast med denne oppgaven vil etter å ha strevd en stund tenke at oppgaven er uløselig. Det er den også – så lenge en holder seg *innenfor* det kvadratet de ni punktene danner. Asplund kommenterer oppgaven slik. *Men dette (å holde seg innenfor) har vi ikke blitt instruert til å gjøre. Vi blokkeres likevel. Oppgaven er meget enkel å løse, så snart man kommer på å trekke linjene utenfor kvadratet. Men det er svært få som kommer på det.* (Asplund 1984:98, min oversettelse)

Blokkeringen som kommer i veien i dette tilfellet er ett eksempel på hvordan vi unnlater å løfte blikket og i dette tilfellet bokstavelig talt låser oss fast innenfor noen for snevre rammer når en står overfor et problem. Ved å tenke over forutsetningene og forsøke å endre litt på disse framstår problemet (og løsningen) i et annet lys. Kanskje utvikles det da nye ideer om hvordan problemet skal angripes og hva løsningen kan være.

Intensjonsdybde handler om at hjelpekunst i vid forstand forutsetter en form for empati eller evne til å sette seg i den annens sted. Om en anstrenger seg for å få tak i og forstå folks grunner til å velge visse alternativ og handle på en bestemt måte kan en øke intensjonsdybden i relasjonen til den andre. Dette innebærer også innsikt i den spesifikke situasjonen handlingen(e) utfoldes innenfor. Hvordan er denne preget av personens spesielle forutsetninger eller særegne vanskeligheter? Står en overfor en situasjon preget av tvetydigheter eller vanskelige valg? Har personen muligheter til å gjøre gode valg og utøve dømmekraft eller står feilinformasjon, stress eller andre belastninger i veien? For å forstå en person i en situasjon forutsettes også innsikt i den større kontekst som omgir personen. Hvilke ytre forhold støtter opp under og hvilke utgjør hindringer for innsikt og problemløsning?

Vi kan oppfatte det vi tar opp her som primært et spørsmål om empati og godhet for andre. En mindre normativt ladet versjon vil betone at det også i høy grad handler om forståelseshorisont, informasjon og kunnskap. Det å sette seg inn i og vinne innsikt i andres erfaringsverden vil ofte skape grunnlag for dyptfølt empati. Dermed blir ikke det som kalles evne til innlevelse primært et spørsmål om folks individuelle personlighet, men om kunnskapsgrunnlag. En sterk variant av å sette seg i andres sted er ikke bare å forestille seg disse andres situasjon rent mentalt, men fysisk å erfare deres livsform og forutsetninger ved å leve sammen med dem under samme forutsetninger som dem sosialt, materielt og økonomisk. (TV-serien «Helene sjekker inn» er eksempel på et moderat skritt i den retning.)

Med *valgåpenhet* sikter jeg her til at hjelpekunst bygger på en forståelse av at både den som hjelper og den som skal hjelpes oppfatter at det foreligger mer enn ett handlingsalternativ. Dette er et sentralt premiss i kritikken av teknologideterminismen. Vi må forutsette at det er mulig å gjøre ting annerledes og at vi har et valg. I diskursen om teknologiutvikling skapes det noen ganger et inntrykk av at valgmulighetene er meget begrenset og at de for eksempel står mellom hele tiden å være på alerten og følge med på alt det nye eller å sakke ubønnhørlig og fatalt akterut. Å utvikle forestillingsevnen til å romme alternative framtider som ivaretar ulike verdier og balanserer hensyn på ulike måter blir en forutsetning for å myndiggjøre folk og ivareta deres selvrespekt.

En fjerde og viktig kategori er det forbundet med det vi kan kalle *sorteringsarbeid*. Vi skjerper vår analytiske evne ved å ordne kunnskap, erfaringer, hendelser, ting, personer og mye mer i kategorier. I Geoffrey Bowker og Susan L. Stars bok «Sorting things out» tas dette opp til systematisk behandling. I introduksjonen til boka understrekes viktigheten av alskens sorteringer: *“Our lives are hinged round with systems of classification, limned by standard formats, prescriptions, and objects. (...) To classify is human. Not all classifications take formal shape or are standardized in commercial and bureaucratic products. We all spend large parts of our days doing classification work, often tacitly, and we make up and use a range of ad hoc classifications to do so.”* (Bowker & Star 1999: 1-2)

Et sentralt poeng i boka er å diskutere og problematisere menneskelige og samfunnsmessige konsekvenser av klassifiseringer. Når vi plasserer ting i kategorier vil det også være ganske mye som passer dårlig inn i en spesifikk kategori og noe som faller helt utenfor. Når noe boksas inn er det annet som boksas ut. I klassifiseringen av brukere og

bruksmåter er det sentralt å forstå hvordan disse kategoriene er en sentral del av den sosiale konstruksjon av omgangen med ting og mennesker i vår omverden. I tillegg til å forstå eksplisitte og mer tause måter å sortere på er det derfor sentralt å bevisstgjøre seg konsekvensene av denne virksomheten og hva det gjør med våre tenkemåter og praksiser.

(1/1)

Legg til favoritt

Gjengebakke, gjengesnitt

Til salgs

200 kr

Gjengebakke, gjengesnitt, gjengeutstyr selges. Antikk, viktige, gammelt, nostalgi

Torget / Til salgs / Næringsvirksomhet / Verksted, bygg og anlegg / Ver...

Lignende annonser

50 kr

Oslo

Julekule med snømenn

Bildet til venstre viser en skjermdump av en annonse på FINN. Det som skal selges er en såkalt gjengebakke, et redskap som brukes til å gjenge opp metallstenger, lage skruer osv. Denne er avbildet på rødрутete duk sammen med kopp og glass. Kopp og glass tilhører kategorien drikkeredskap, men har ellers lite til felles med gjengebakken. Her er det antakelig brukt for å indikere verktøyets størrelse. Under informerer FINN om at det finnes en lignende annonse på deres sider, nemlig en julekule med snømann. Siden mye av sorteringsarbeidet på FINN formodentlig er basert på AI og maskinlæring «ser» altså denne maskinen en sammenheng mellom julekuler og gjengeverktøy. For å kunne forestille seg hva den mystiske sammenhengen kan være må vi mobilisere fantasien. Maskinlæring i sammenheng med bildegjenkjenning kan for eksempel brukes til å skille bilder av katter fra tilsvarende av hunder. Eller som her: Likheten mellom gjengebakker og julekuler.

En siste og femte kategori kan vi kalle tenkning som bygger *fagbroer*. Slike broer binder sammen og fyller ut mellomrommene på tvers av faggrensene. De tematiserer «blinde felt» som de tradisjonelle fagene etterlater og bidrar til å belyse spørsmål som ellers blir underfokusert. Et konkret eksempel er det mellomrommet Siri Moe fokuserer på i sin avhandling om bevegelse, arbeid og kunnskap.

Hun skriver følgende hva som blir utelatt når en sammenstiller samfunnsvitenskap og naturvitenskap i studier av arbeid og helse: *Med en spissformulering kan vi si at den samfunnsvitenskapelige forskningen om arbeidslivet inkluderer kontekst og person, men ikke kropp og bevegelse, men fysioterapi og den arbeidsmedisinske tradisjonen studerer kropp og bevegelse – primært i et naturvitenskapelig perspektiv – uten å inkludere konteksten.* (Moe, 2003:21) Arbeidstakerrollen er sentral for mennesker som brukere. Moe etterlyser studier av kroppens forhold til arbeidsredskapen og de bevegelser omgang med ting og redskaper i arbeidet medfører. For å forstå mennesket som et kroppslig erfarende og handlende vesen må en studere kroppsbruk og kroppslige reaksjoner. Det trengs en mer inngående studier av dette enn det en tradisjonelt har oppnådd med utgangspunkt i kropps dualismen mellom psyke og soma, sjel og kropp. (Moe 2003) Relatert til vårt emne kan det være grunn til også å trekke inn perspektiver på brukere der en studerer handlingsrepertoar og kunnskapsgrunnlag, men også inkluderer deres kroppslige erfaringsverden. Et interessant bidrag her er Kristina Höök om somaestetikk og hvordan denne kan trekkes inn i designmetodikk. (Höök, 2018)

Felles for de nevnte hintene er at de handler om å ikke la seg begrense for mye av etablerte forestillinger, ferdige kategorier, for-dommer, fastlagte faggrenser, men å tenke utover den nevnte boksens grenser og undersøke hva som er å finne der. Jeg har nevnt fem prinsipper som kan bidra til å øke forestillingsevnen uansett om vi står overfor intellektuelle eller praktiske utfordringer.

Hvilke mer konkrete virkemidler som kan hjelpe oss å få dette til? Gitt at utgangspunktet er en studiesituasjon. Vi kan se for oss fem hovedmåter for å øke vår nyskapende kreativitet innenfor disse rammene. Den ene er å *lese* og tilegne seg tekster. I dette vil jeg også inkludere det å studere bilder og se på filmer. Vi lever i bildets tidsalder. Om en for eksempel akter å bygge sitt eget spisebord kan det være mye å hente i å studere hvordan dette har blitt løst tidligere og eventuelt lage noe nytt med å kombinere utprøvde løsninger. Det andre er å *skrive* og produsere tekster (og bilder eller skisser). Å skrive innebærer i større grad å gjøre andres tekster til sitt eget, kombinere og videreutvikle disse. Ved å lage dette notatet tvinger vi oss til å tenke over spørsmålet om forestillingsevne på en annen måte enn bare lese om det og prøve ut om en har utviklet en forståelse lar seg formidle til andre. En tredje vei er gjennom *samtaler* og diskusjoner å teste ut egne synspunkter og lytte åpent til andre. Kanskje oppstår det da helt nye ideer. Forestillinger kan utvides i vidde og dybde i møtet med motforestillinger. En fjerde måte benytter vi bevisst eller ubevisst gjennom hele livet. Vi *observerer* og hører ting og vi tenker over det vi ser og hører. Vi kan se gjentakende mønstre og tenke over egen og andre livsrytmer, men også lære mye av episoder og enkelthendelser fordi disse sier mye om reaksjonsmåter, personlige strategier og livsvalg. Kanskje kan det å tenke over hendelser i ettertid få disse til å framstå i nytt lys og gi oss noe å tenke på. Endelig handler dette om *refleksjon (og introspeksjon)*, at vi hver for oss og sammen tenker over, tenker etter og tenker gjennom saker og ting og på den måten bearbeider de innskytelser, inntrykk og innsikter en får gjennom å tygge på det levde og lærte liv.

Tenk over en situasjon der du opplevde at din egne forestillinger om et spørsmål ble utfordret eller endret.

Hva slags situasjon var det og hvordan vil du beskrive den prosessen der dette skjedde?

Referanser

- Asplund, J. (1984): Ett ostämt piano er hemskt. Lund University
- Bowker, G.C. & Leigh Star, S (1999). Sorting things out. Classification and its consequences. The MIT Press, Cambridge
- Höök, K. (2018). Designing with the body. Somaesthetic Interaction Design. The MIT Press
- Mills, C.W. (1959): The sociological imagination. Oxford University Press.
- Moe, S. (2003) Bevegelse, arbeid, kunnskap. Om kroppsbevegelse ved anvendelse av ulike former for teknologi. Det medisinske fakultet, Universitetet i Tromsø